

निरामय पालकत्व

खेळ हे नुसतं वेळ घालवायचं साधन नसून मुलांच्या सर्वांगीण विकासाचं एक उत्तम माध्यम आहे, हे आपण मागील भागात पाहिलं. लहान मुलांमध्ये स्नायूंची वाढ व प्रशिक्षण यासाठी खेळांचा फार कौशल्यानं वापर करता येतो. स्नायूंबरोबर डोळे व स्नायू यांचं एकत्रित काम चांगल्या पद्धतीनं होण्यासाठी याच खेळांचा वापर होतो उदा. मुलं जेव्हा चित्र काढतात, रंगवतात, तेव्हा मूल खडू धरायला तर शिकतंच, शिवाय चित्रांचे आकार, रंगासंगती याचंही ज्ञान होतं. चित्रांच्या आकारातच रेषेच्या बाहेर न जाऊ देता रंग भरणं हे कौशल्य मुलांना साधू लागतं. याशिवाय मुलांना कल्पनाशक्ती विकसित करण्यास भरपूर वाव मिळतो. चित्रकलेबरोबरच खेळणीही मुलांच्या कल्पनाशक्तीला भरपूर वाव देणूत. उदा. विविध आकार जोडून एखादी वस्तू वा अर्थपूर्ण आकार बनवणं, कधी टोकळ्यांची आगगाडी, तर कधी मनोरा बनवणं यांमुळे मुलं वैविध्यपूर्ण कल्पना लढवायला शिकतात. म्हणून जे खेळणं विविध प्रकारे वापरता येतं, ते मुलांना जास्त चालना देतं. बऱ्याचदा पालकांच्या हे लक्षात येत नाही.

खेळणी विकत घेताना बरेच पालक स्वतःला आवडतील वा आपल्या सामाजिक व आर्थिक स्तराला सांजेशीच खेळणी घेतात. उदा. बॅटरीवर चालणारी गाडी, रिमोट कंट्रोलचं विमान किंवा परीसारखी दिसणारी गाणारी बाहुली पण एकतर ही खेळणी लहान मुलांना वापरता येत नाहीत; शिवाय ती महाग असल्यानं पालक मुलांना ही खेळणी वापरू

डॉ. मीनल सोहनी

देत नाहीत, तर स्वतःच मुलांना ही खेळणी खेळून दाखवतात. काही दिवसांतच माग मुलांना या खेळण्यात रस वाटेनासा होतो व ते खेळणं पडून राहतं. पण एखादं साधं खेळणं, जे अनेक प्रकारांनी वापरलं जातं, ते मुलांना खूप भावतं. एखादा लाकडी टोकळाही मुलं कधी गाडी म्हणून, कधी रणगाडा म्हणून, तर कधी घर म्हणून वापरतात. एखादी साधी कापसाची बाहुली कधी आपल्या छकुलीची 'मैत्रीण' होते,

खेळ खेळू द्या

कधी तिचं 'बाळ', तर कधी आपली छकुलीच शाळेतल्या 'बाई' बनून बाहुलीला विद्यार्थी बनवते, अभ्यास शिकवते आणि वेळ पडल्यास तिला शिक्षाही करते.

खेळण्यातून मुलं बऱ्याचदा भावभावनांना मुक्त वाट करून देतात. घर-घर किंवा शाळा-शाळा खेळताना आई-बाबांबद्दलचा राग किंवा शिक्षकांची भीती आपसूक व्यक्त होते. चिकणमातीच्या गोळ्याशी खेळताना मुलं कल्पनाशक्तीनं विविध आकार तर बनवतातच, शिवाय चिकणमाती मळताना मुलांचा राग, अपमान, निराशा याही नकळत व्यक्त होऊन जातात. बऱ्याचदा मुलांना आपल्या भावना, आपल्या समस्या शब्दांत व्यक्त करता येत नाहीत; पण खेळतून बऱ्याचदा या समस्यांना तोंड फुटतं. याचाच वापर मानसशास्त्रज्ञ 'प्ले थेरपी' मध्ये करतात. खेळतून मुलांच्या भावना जाणून त्यांच्या समस्यांचा अभ्यास करणं व खेळता खेळता त्यावर उपाय करणं, ही उपचारांची एक शास्त्रीय पद्धती आहे. म्हणजेच मुलांच्या भावनिक क्षेत्रातही खेळाला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे.

याशिवाय मुलं जेव्हा इतर मुलांसह खेळतात, तेव्हा आपोआपच स्वतःच्या मनाला मुरड घालून इतरांशी जुळवून घ्यायला शिकतात. त्यांच्यात धीटपणा, नेतृत्वगुण, समाजप्रियता आपोआपच वाढीस लागते. खेळताना जिकण्याबरोबरच 'हरणं' अनुभवून, ते पंचवून पुढे जाण्याची प्रगल्भता हळूहळू त्यांच्यात येते. इतरांच्या भावना ओळखून त्यांना मान देणं, इतरांना मदत करणं, सदसद्विवेक बुद्धीने खेळणं, हरणारा डाव केवळ जिद्दीच्या बळावर जिकणं, अशा अनेक गोष्टीतून मुलांचा संपूर्ण व्यक्तिमत्त्वविकास होण्यास अत्यंत महत्त्वाचा हातभार

लागतो.

म्हणूनच खेळ आणि खेळण्यांकडे पालकांनी अधिक जागरूकतेनं आणि डोळसपणे बघण्याची गरज आहे.